

Карпенко О. В.
кандидат наук з державного управління,
докторант Національної академії
державного управління при Президентові України,
старший науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
Демида Є. Ф.
науковий співробітник
ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ДОСВІД ФІНЛЯНДІЇ

***Анотація.** Проаналізовано фінський досвід у сфері реформування системи надання освітніх послуг. Рекомендовано практичне застосування в Україні позитивних здобутків фінської системи освіти (застосування першого і єдиного обов'язкового екзамену, відміну від оцінювання знань учнів до 6 класу середньої школи, необов'язковість дошкільної освіти тощо).*

***Ключові слова:** освітні послуги, суспільство добробуту, навчання упродовж життя, безкоштовна освіта, ліценціат.*

REFORMING THE SYSTEM OF EDUCATIONAL SERVICES: FINNISH EXPERIENCE

***Abstract.** Analysis of the Finnish experience in reforming the system of education. Recommended practical application in Ukraine positive achievements of the Finnish education system (use the first and only mandatory exam, unlike the assessment of students' knowledge and 6 of secondary school, pre-school education requirement, etc.).*

***Keywords:** educational services, community welfare, lifelong learning, free education, licentiate.*

На сучасному етапі розвитку вітчизняної освіти серед низки труднощів соціально-економічного та гуманітарного характеру найбільшчими є провали у процесі реалізації державної політики, спрямованої на забезпечення процесу підготовки професійних фахівців. Зазначимо, що принципова роль в якісному розвитку економіки країни належить саме ефективним професійним стандартам, які формують вимоги до кваліфікації кожного фахівця. Під вимоги стандартів слід налаштувати всю систему освіти. Сьогодні переважна більшість молодих громадян прагнуть здобути вищу освіту, але якість навчальних курсів відповідних ВНЗ має відповідати належно високому рівню. Тому, для оновлення всієї системи вищої освіти потрібно використовувати потенціал кращих академій та університетів, надавши їм широку

автономію – делегувавши їм право з надання освітніх послуг, задля того, щоб випускники були затребувані на ринку праці, а економіка України у майбутньому отримала реальну віддачу. Натомість ні в якому разі не потрібно створювати штучні бар'єри щодо освітньої мобільності всіх соціальних прошарків наших громадян. Окрім імпорту, необхідно значно збільшити й експорт якісних освітніх послуг через створення відповідних умов для отримання освіти в Україні для іноземних громадян, насамперед з держав СНД, що неминуче стане серйозним інструментом зміцнення геополітичного впливу України.

У цьому контексті цікавим видається приклад розвитку фінської освіти, індекс якої за щорічним рейтингом ООН вкотре посідає перше місце. Ще у 2010 році американський журнал Newsweek назвав Фінляндію найкращою країною в світі за якістю освіти. У 2012 р. британська агенція Economist Intelligence Unit, склавши рейтинг 40 розвинених держав за 60 критеріями (основний зміст яких складають питання про стан освіти) теж оголосила Фінляндію переможцем, яка випередила такі країни, як США, Великобританія та Франція [11]. Також і за результатами міжнародного тестування 15-річних дітей з різних країн PISA фіни вже багато років поспіль посідають перші місця. Завдання цього тестування виявити рівень вміння вирішувати практичні проблеми на основі фундаментальних знань. Проблеми пропонуються з різних галузей і часто є міждисциплінарними [23].

Метою статті є виявлення позитивного фінського досвіду у сфері реформування системи надання освітніх послуг для його подальшого застосування в Україні.

Основним завданням статті є здійснення компаративного аналізу вітчизняних та іноземних наукових джерел, у яких розглядаються особливості функціонування сучасної сфери освіти Фінляндії.

Погоджуючись із **О. І. Щербак** [25] зазначимо, що основна мета освіти у Фінляндії – створення умов для забезпечення рівного доступу до здобуття освіти усіма громадянами незалежно від віку, статі, місця проживання, економічного стану, мови. Вона розглядає систему управління освітою у Фінляндії, питання фінансування, організації освіти, акцентується на професійній освіті та навчанні, зокрема професійній підготовці дорослого населення.

Г. О. Андрощук [1], **В. О. Бутова** [3, 4], **С. П. Гринюк** [8], **Т. Є. Кристопчук** [22], **І. М. Куліш** [18], **М. І. Пальчук** [20], **Т. Е. Пушкарьова** [21], **С. О. Сисоєва** [22] підкреслюють, що система освіти й освітня політика відіграють ключову роль в економіці знань, в умовах якої рівень грамотності, а також здатність збирати, обробляти й робити інформацію складають фундаментальні основи людського капіталу. У своїх роботах, зазначені автори досліджують тенденції розвитку освітньої системи Фінляндії, в основі якої – принципи рівності в гендерному, територіальному й соціально-економічному аспектах.

Основні етапи фінської системи освіти (дошкільне виховання, загальноосвітня дев'ятирічна школа I ступеня, старша середня школа II ступеня, професійна освіта, вища освіта) забезпечуються відповідними навчальними програмами, які представлено на рис. 1 [27].

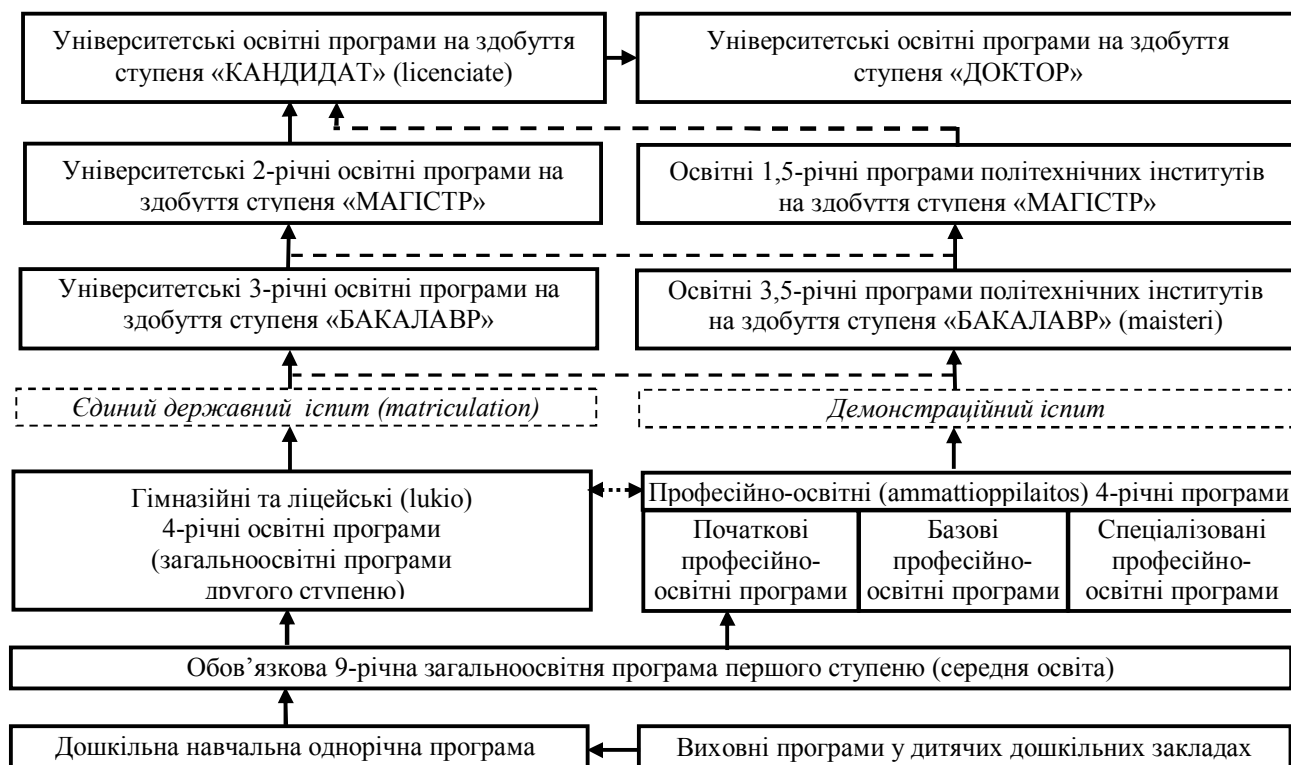

Рис. 1. Фінська система освітніх програм

Принцип загальної обов'язкової освіти було запроваджено в 1921 році, тобто незабаром після отримання державної незалежності Фінляндії. Нині обов'язкова дев'ятирічна освіта регулюється законодавством, яке набуло чинності в 1988 році, і таку освіту отримує 97% населення країни. У Фінляндії існує два види середніх шкіл. Школи верхнього щабля здійснюють підготовку учнів до здачі єдиного державного іспиту й навчання у вищих навчальних закладах. Тривалість навчання в середній школі верхнього щабля – 1–2 роки. Професійні навчальні заклади пропонують програми з навчання професіям тривалістю в середньому 3 роки.

У фінській системі освіти вчителям надано високий ступінь свободи, гарантований законом. Учителі мають володіти всією палітрою педагогічних методів, прийомів і підходів, оскільки лише в такому разі педагогічна свобода може дати очікувані плоди. З такою організацією шкільної системи пов'язана і відміна державної інспекції. Деякі аналітики вважають її основним фактором, що підняв ефективність шкільної системи Фінляндії. Система самоуправління без інспекторів спирається на глибокі знання учителів, котрі прагнуть узгодити свою творчість з навчальним планом.

Диплома чи атестата, що свідчать про середню освіту, випускникам загальноосвітньої школи не видають, але вони отримують право вступити до будь-якого навчального закладу другого ступеня, професійно-технічного училища чи гімназії. Гімназія (ліцей) – єдиний із традиційних навчальних закладів, що дає повну середню освіту і, відповідно, право вступу до університетів та інших вищих навчальних закладів. Сюди відбирають учнів за результатами їх успішності у загальноосвітній дев'ятирічній школі. Навчання в гімназії триває 2–4 роки. Термін навчання індивідуальний і залежить від темпу засвоєння обраних учнями курсів та їхніх здібностей. Зміст навчання включає як обов'язкові, так і поглиблені та прикладні курси.

В основі системи професійної освіти є концепція «суспільства, що навчається» та продуктивного навчання, яка функціонує завдяки кооперації професійних навчальних закладів з Конфедерацією фінської промисловості, Асоціацією роботодавців, Конфедерацією роботодавців фінської індустрії обслуговування, Асоціацією фінських готелів і ресторанів, Федерацією фінських підприємців. Натомість система вищої освіти Фінляндії підрозділяється на:

- політехнічне навчання – 28 політехнічних інститутів – професійно орієнтованих ВНЗ, що тісно співпрацюють з промисловими підприємствами, бізнес-структурами, суб'єктами сфери обслуговування та надають навчання, яке гарантує високу кваліфікацію, що відповідає сучасним вимогам ринку праці і трудових ресурсів (найбільш популярними є спеціальності сфер технологій і транспорту, туризму, обслуговування та послуг тощо). Для вступу в політехніку існують єдині правила прийому. Після завершення майже чотирьохрічного навчання випускники політехнік отримують наукову ступінь бакалавра у вибраній галузі знань і високу професійну підготовку;

- університетське навчання – 20 університетів, 10 з яких є багатопрофільними (3 – політехнічні – University School of Science and Technology, 3 вищі економічні школи, 4 академії мистецтв) + 10 прирівняних до них профільних ВНЗ.

В середньому термін навчання на бакалавра становить 3 роки, магістра – 2 роки, але багато студентів, що паралельно працюють, навчаються набагато довше (до 10 років). На 6 років навчання в університеті гарантовано отримання стипендії.

Ступінь магістра охоплює 2–3 роки навчання (120 європейських кредитів) після ступеня бакалавра. В англійському використанні ступінь називається за певним факультетом навчання. Фінською мовою ступінь називається *maisteri* у більшості сфер. Якщо необхідна точність, то для всіх ступенів магістерського рівня використовується фінський термін, який означає диплом вищої освіти. Винятком щодо Болонського процесу є галузі, пов'язані з медициною, стоматологією та ветеринарією. У цій галузі еквівалентним ступенем є *Licenciate*, для отримання якого потрібно навчатися п'ять або шість років, у той час як бакалавр медицини отримується

після другого року навчання. В інших галузях, крім медицини, *Licenciate* – це післядипломна ступінь, вища за ступінь магістра та нижча за ступінь доктора. В інженерії вищим ступенем є диплом інженера чи архітектора, хоча міжнародним терміном є магістр наук. У фармакології існує ступінь провізора. Всі такі ступені, зберігаючи традиційні назви, класифікуються як ступінь магістра і саме так перекладаються англійською.

Система освіти у Фінляндії фінансується й організується державою, тому навчання в країні безкоштовне. Муніципальні органи влади відповідають за початкову та середню освіту, а також за середні школи верхнього щабля. Фінансування професійної освіти здійснюється спільно урядом і місцевими органами влади. Університети є державними установами, але вони мають конституційну автономію. Плати за навчання у вищих навчальних закладах теж немає. Інститут соціального страхування Фінляндії (КЕЛА) відає системою фінансової допомоги учням середніх шкіл і студентам вишів. Ця допомога складається із стипендії, субсидування квартплати й студентських кредитів, гарантованих державою.

У Фінляндії обсяг інвестицій в освіту досить значний відносно до масштабів економіки. В кінці 1990-х рр. зросла частка фінансування вищої освіти із приватних джерел. Університети покривають приблизно 35% своїх витрат завдяки зовнішнім джерелам фінансування (наприклад, за рахунок наукових досліджень за контрактами – КОТА 2004).

Т. О. Дробишевська [10] розглядає систему надання освітніх послуг у Фінляндії як сектор виробництва знань, що є частиною загальної інноваційної системи країни. На думку автора, соціальна модель держави дозволила створити в Фінляндії сектор знань, що забезпечує високу якість освіти на всіх рівнях і підтримує культуру мережевої співпраці, поширення знань та інновацій.

Дослідженню фінської системи освіти як такої, що відповідає найвищим світовим стандартам і належить до числа найбільш передових, присвятили свої роботи українські науковці – **С. П. Гринюк [8], І. В. Жерноклєєв [12], Л. О. Загоруйко [15], Т. Є. Кристопчук [22], П. М. Кухарчук [19], Т. Е. Пушкарьова [12], С. О. Сисоєва [22], Л. М. Смольська [23], російські – І. С. Бессарабова [6], М. Є. Воробйов [6], Ю. С. Дерябін [9], І. М. Крутова [16]** та ін.

С. П. Гринюк [8] та **В. К. Загвоздкін [13, 14]** аналізують практичні кроки реформування фінської системи освіти, виокремлюючи ключові принципи, що надали Фінляндії статус однієї з найуспішніших країн в галузі освіти:

– *повага до учнів та створення «середовища розвитку», починаючи ще з дошкільного віку* (фінська система початкової освіти повністю вилучила процедуру «диференціації» учнів; інтегрувала у загальному потоці слабких і сильних учнів, а також дітей з будь-якими порушеннями в розвитку; впровадила концепцію «сильної школи», яка означає не елітну школу

за генетичним матеріалом учнів, а ту, яка здатна піднімати слабких та посередніх учнів до максимально можливого рівня знань);

– *особливе ставлення до професії вчителя*, яка є однією з високоцінованих та шанованих у Фінляндії (статус вчителя залежить від високого рівня його освіченості, оскільки кожний з них має мінімум ступень магістра). Учитель користується повною незалежністю та свободою у виборі відповідних педагогічних методів, прийомів та засобів під час навчального процесу;

– *інвестування у людський потенціал* – це один із засобів реалізації внутрішньої політики держави задля добробуту та розвитку суспільства в цілому;

– *надання повного спектру безкоштовних освітніх послуг у державних навчальних закладах* через здійснення фінансування витрат, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням процесу навчання;

– *відсутність обов'язкових тестів або іспитів* – по закінченню старших класів гімназії (2 рівня загальноосвітньої школи) фінські школярі здають перший та єдиний загальнонаціональний «матрикуляційний» іспит, який складається з таких дисциплін як рідна мова, іноземна мова, математика та соціальні/природничі науки. Однак вчителі проводять власні перевірки і тестування, застосовують описові пропозиції та побажання, не порівнюючи учнів один з одним;

– *автономність навчальних закладів у забезпеченні та розвитку освітніх послуг*, яка заснована на повній довірі до педагогів;

– *урахування професійних знань та досвіду місцевих профспілок у галузі освіти*, що стало запорукою її успішного розвитку (за умови надання усім освітянам можливостей зберігати власну педагогічну свободу, творчість та почуття професійної відповідальності);

– *політичний консенсус і концентрація політичного потенціалу задля успіху проведення освітніх реформ* – органи виконавчої влади, профспілки та організації роботодавців формують тісну тристоронню співпрацю, переслідуючи єдину спільну мету розбудови «суспільства добробуту, що навчається упродовж всього життя»;

– *забезпечення місцевою елітою якісного рівня освіти* через ефективне самоврядування та лідерські вміння посадових осіб муніципалітетів, експертів та директорів навчальних закладів, в результаті чого створено багаторівневі та професійні спільноти шкіл, що пристосували апробовані практики та ідеї до потреб економічного розвитку конкретних регіонів.

В роботі **І. В. Жерноклеєва** і **Т. Е. Пушкарьової** [12] підкреслено, що основна мета освітньої політики Фінляндії полягає в наданні громадянам рівних можливостей у здобуванні освіти, незалежно від віку, місця проживання, майнового стану, статі або рідної мови.

Л. Л. Волинець [5], П. М. Кухарчук [19] присвячують свої роботи розгляду принципів (узгодженості, справедливості, тривалості, гнучкої стандартизації, комплементарності) державної освітньої політики Фінляндії, які визначають розвиток системи забезпечення якості загальної середньої освіти цієї країни. Автори аналізують принципи глобального руху реформування освіти, а також різні моделі державного управління освітою в Фінляндії: механізми надання освітніх послуг, тенденцію структурної інтеграції навчальних закладів, поєднання теоретичної та практичної освітньої підготовки. Натомість, як саме державна політика сприяє «фінському феномену», успіху та розвитку суспільства з'ясовує **Л. М. Смольська [23]**, яка зазначає, що саме державна централізація освіти в практиці Фінляндії є гарантом її доцільної динамічності. Тут заклади профільної освіти, а це технічні училища, професійні університети; гімназії, академічні університети керуються аналізом своєї фахової практики республіканського та міжнародного рівня по-перше, по-друге, управляються з позиції системного аналізу та прогнозування. Жодна освітня структура в Фінляндії не існує задля себе, щоб «самостійно вижити». Це нонсенс. Усі структури мають свої практичні бази реального виробництва чи сфери послуг. При цьому вони між собою щільно зв'язані: школи з училищами, гімназіями, академічними та професійними вишами. Частина з них співпрацює з науковими лабораторіями.

Важливим фактором «фінського феномену» є пропорційна чисельна відповідність навчальних закладів профільної освіти – секторам економіки та господарства, що її потребують.

Міністерство освіти та культури [28] вважає, що вчителі у тісній співпраці з керівництвом освітніх установ, а також за активного залучення до освітніх процесів батьків та місцевих громад в змозі забезпечити підростаючому поколінню дуже високий рівень освіти. Крім базових принципів цілей навчання та критеріїв оцінювання, Національна рада освіти Фінляндії, яка відповідальна за розробку навчальних програм, еволюцію освіти та професійну підтримку вчителів, не нав'язує власні плани уроків чи стандартизовані тести. Це означає, що фінські школи можуть планувати свої власні навчальні програми з урахуванням місцевих потреб. Даний підхід дозволяє здійснювати навчання в окремих класах, в тому числі за міжнародними програмами або відомими у світі педагогічними системами (Монтессорі, Вальдорфської педагогіки чи педагогіки Френе). Такі школи законодавчо урівнюються в правах з державними школами і функціонують в загальній системі освіти Фінляндії без обмежень.

Рішення про загальні принципи політики у сфері освіти й законодавства приймаються у Фінляндії парламентом. За виконання цих рішень відповідає Міністерство освіти та культури (зокрема Головне управління освіти), яке є вищим органом країни у сфері освіти, що контролює всі її види і надає державне фінансування. Зазначені виконавчі органи влади є провідними інституціями у фінській системі організації наукових досліджень (рис. 2) [26].

Рис. 2. Інституційна модель фінської системи наукових досліджень та інновацій

У Міністерстві освіти та культури готуються для розгляду в уряді та парламенті проекти законів, положень і постанов, що стосуються даної сфери управління. Міністерство бере участь також у підготовці законодавчих актів і постанов ЄС зі співробітництва в цій галузі. Міністерство керує та вдосконалює роботу сфери освіти. Воно виділяє кошти державним установам та організаціям, надає субсидії муніципалітетам, їхнім об'єднанням і приватним організаціям.

За організацію обов'язкової освіти несуть відповідальність муніципалітети, яких у Фінляндії нараховується 450. Муніципалітети мають забезпечити безкоштовне дошкільне навчання всім шестилітнім дітям, хоча участь у такому навчанні добровільна. Оскільки його мета – підсилення дитячої здатності до навчання та підвищення вмотивованості, а батьки і вихователі відповідальні за розвиток дитини, то заклади дошкільної освіти (дитячі садки чи невеликі сімейні групи денного догляду в приватних будинках) відвідують до 98% дітей шестилітнього віку. Інструментом державного регулювання в галузі освіти та догляду за дітьми в ранньому віці є стандарт дошкільної освіти «Керівництво з реалізації державної програми "Освіта і догляд за дітьми раннього віку"» [24].

У статті **Н. В. Базелюк** [2] аналізується нормативно-правове забезпечення процесу переходу вищої школи Фінляндії на дворівневу систему освіти, комплексна державна організаційно-методична підтримка цього процесу. Висвітлюються два типи магістерських

програм: академічні (в університетах) і професійні (у політехніках), а також магістерські програми, спрямовані на задоволення запитів ринку праці, у тому числі, на міжнародному рівні. «Акт про університети» (2004 р.) законодавчо закріпив за університетами так звану «соціальну місію», що розширила їх функції: ВНЗ стали приділяти значно більше уваги працевлаштуванню своїх випускників – усі фінські університети мають на своїх базах спеціальні служби зайнятості, що розвивають контактний зв'язок з відділами кадрів провідних фінських корпорацій і державних закладів.

Ю. П. Куликова [17] досліджує основні етапи еволюції системи вищої освіти Фінляндії, умови ефективності проведених перетворень і сучасні тенденції інноваційного розвитку вищої школи Фінляндії.

Сучасні тенденції розвитку вищої освіти Фінляндії характеризуються наступними особливостями:

– спрямованість на міжнародне співробітництво (навчальні програми англійською мовою реалізуються в усіх вишах Фінляндії, усі фінські університети мають угоди про співпрацю із зарубіжними країнами, підтримується міжнародний обмін студентами, обов'язкове навчання студентів хоча б однієї іноземної мови);

– розвиток кластеризації (в 2007–2012 рр. утворено шість стратегічних центрів науки, технологій та інновацій SNOK в пріоритетних галузях господарства за участю університетів; організаційна модель Програми створення центрів експертизи в 2007–2013 рр. була переорієнтована на кластеризацію, її основою стало посилення регіональної спеціалізації та кооперації між центрами експертизи);

– розвиток міжвузівської взаємодії, укрупнення і злиття вузів (утворення університетських консорціумів фінських університетів; створення в 2007 р. Cross-Border University – університетського консорціуму, що включив чотири фінських і шість російських вузів, при фінансуванні уряду Фінляндії).

О. А. Горбашко, Н. А. Бонюшко, А. А. Семченко [7] проаналізували досвід забезпечення якості вищої освіти Фінляндії.

Система забезпечення якості вищої освіти Фінляндії складається з трьох основних компонентів: державної національної політики в галузі вищої освіти, забезпечення якості в окремих вищих навчальних закладах та національного аудиту, який проводиться відповідно до міжнародних вимог.

Внутрішні оцінки якості освітніх послуг, що надаються вишами, проводяться Академією Фінляндії, яка аналізує систему національних досліджень і несе відповідальність за різні види оцінок, а також здійснює оцінку інших дослідницьких проектів і аналізує вплив досліджень на

навчальні програми вишів. Всі інші види оцінок відносяться до сфери іншого дуже важливого національного органу контролю якості – Фінської атестаційної ради з вищої освіти (FINHEEC).

Основним методом оцінки FINHEEC є аналіз самооцінки вищого навчального закладу, зовнішнього аудиту та публічний річний звіт ректора.

Забезпечення якості в самих вишах передбачає відповідність пропонованих ними освітніх послуг міжнародним вимогам. Ця відповідність знаходить також відображення в законодавстві, яке визначає, що університети повинні оцінювати свою діяльність і результати своєї роботи регулярно з метою створення внутрішньої системи гарантії якості, яка охоплює не тільки освіту, а й наукові дослідження, і соціальний вплив на суспільство в цілому. Крім цього, закон вимагає від вишів обов'язкової участі в системі національної оцінки і публікації результатів своєї оцінки. Оцінка політики вишу в сфері якості ґрунтується на можливості розвитку та вдосконалення.

Висновки. Успіх реформування фінської системи освіти має кілька складових: чинне законодавство, якість навчання і виховання, диференціація та індивідуалізація навчання, рівність освітніх можливостей, високий мобілізаційний потенціал. Серед позитивних здобутків сфери надання освітніх послуг в Фінляндії, зазначимо:

- інтернаціоналізація освіти;
- реалізація концепції «навчання упродовж життя»;
- створення національної мережі забезпечення якості освітніх послуг, вдосконалення системи її управління, а також підвищення ролі студентів у конкретній оцінці якості фінського освітнього процесу;
- поступове переведення фінських університетів на самофінансування, заохочення їх автономності та самостійної науково-дослідної діяльності, а також зростання кооперації з приватним бізнесом;
- до реформування системи освіти були долучені всі суспільні інститути (викладачі, студенти, учні, батьки, науковці, громадські організації);
- державні освітні стандарти визначають лише загальне спрямування програм;
- дошкільна освіта є необов'язковою;
- середня освіта у Фінляндії повністю безкоштовна;
- інституціоналізація взаємодії системи професійної освіти й навчання з суб'єктами соціально-економічної інфраструктури відбувається у Фінляндії шляхом мотивації державою соціального партнерства, надання субсидій або грантів роботодавцям, які забезпечують професійні навчальні заклади місцями для проходження виробничої практики тощо.

Серед особливостей фінської системи освіти слід зазначити такі факти, як

- упродовж перших шести років навчання у школі учням не ставлять оцінок;

- перший іспит (єдиний стандартний обов'язковий екзамен) діти здають у 16 років по закінченню I ступеню загальноосвітньої школи;
- кожний учитель у Фінляндії повинен отримати магістерський ступінь; навчання в магістратурі повністю субсидується державою;
- окрім ступенів, еквівалентних бакалавру, магістру та доктору, університети присвоюють ще й проміжну між магістром і доктором наукову ступінь – ліценціат (подібно українському «кандидат наук»).

Сподіваємось, що проведений аналіз вітчизняної та зарубіжної джерельної бази наукових праць з питань сучасного реформування державного управління освітніх послуг Фінляндії стане важливим доробком сучасним вченим педагогічної науки у подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. **Андрощук Г. О.** Національна інноваційна система Фінляндії : формула успіху / Г. О. Андрощук // Наука та інновації. – 2010. – Т. 6, № 4. – С. 93–107.
2. **Базелюк Н. В.** Особливості запровадження освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» у вищій освіті Фінляндії / Н. В. Базелюк // Наука і освіта. – 2012. – № 7. – С. 13–16.
3. **Бутова В. О.** Особливості організації початкового навчання у Фінляндії / Віра Бутова // Почат. шк. – 2011. – № 11. – С. 56–58.
4. **Бутова В. О.** Чому фінські школярі найрозумніші, або Особливості системи освіти Фінляндії / В. О. Бутова // Гуманіт. науки. – 2008. – № 2. – С. 124–131.
5. **Волинець Л.** Принципи освітньої політики Фінляндії щодо забезпечення якості загальної середньої освіти / Людмила Волинець // Порівнял.-пед. студії. – 2013. – № 1. – С. 69–75.
6. **Воробьев Н. Е.** Особенности системы образования в Финляндии / Н. Е. Воробьев, И. С. Бессарабова // Педагогика. – 2006. – № 2. – С. 112–117.
7. **Горбашко Е. А.** Качество высшего образования в Финляндии / Е. А. Горбашко, Н. А. Бонюшко, А. А. Семченко // Горбашко Е. А. Гарантии качества высшего образования в условиях международной интеграции : учеб. пособие / Е. А. Горбашко, Н. А. Бонюшко, А. А. Семченко ; М-во образования и науки РФ, [С.-Петерб. гос. ун-т экономики и финансов]. – СПб., 2011. – С. 68–76.
8. **Гринюк С. П.** Сумлінна праця: як фіни побудували успішну систему освіти / С. П. Гринюк // Вісн. післядиплом. освіти : зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 57–64.

9. **Дерябин Ю. С.** Финляндия – один из мировых лидеров в образовании / Ю. С. Дерябин // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 75–82.
10. **Дробышевская Т. А.** Роль сектора знаний в инновационной экономике / Т. А. Дробышевская // Вестн. МГИМО Университета. – 2012. – № 4. – С. 184–189.
11. **Еланская А.** Самое финское в мире : секрет педагогического чуда / Анна Еланская // Учит. газ. – 2012. – 11 дек. (№ 50). – С. 21.
12. **Жерноклеєв І.** Система освіти Фінляндії: досвід і здобутки / І. Жерноклеєв, Т. Пушкарьова // Підруч. для директора. – 2006. – № 3. – С. 5–48.
13. **Загвоздкин В. К.** Реформа школьной системы и оценка качества школ в Финляндии / В. К. Загвоздкин. – М., 2011. – 64 с.
14. **Загвоздкин В. К.** Финская система образования: модель эффективных реформ / В. К. Загвоздкин. – М. : Чистые пруды, 2008. – 32 с. – (Б-чка «Первого сентября») (Сер. «Управление школой» ; вып. № 19).
15. **Загоруйко Л.** Особливості освіти іммігрантів у Фінляндії у контексті рівності освітніх можливостей / Людмила Загоруйко // Порівнял.-пед. студії. – 2010. – № 1/2. – С. 91–97.
16. **Крутова И. Н.** Финансирование образования в странах финно-угорского региона: опыт Финляндии / И. Н. Крутова // Регионология. – 2011. – № 3. – С. 209–215.
17. **Куликова Ю. П.** Инновационная политика развития сферы высшего образования в Финляндии / Ю. П. Куликова // Человек и образование. – 2012. – № 4. – С. 165–168.
18. **Куліш І. М.** Особливості отримання ступеню магістра в деяких країнах Європи / Куліш І. М. // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – 2010. – Вип. 189, ч. 2. – С. 27–31.
19. **Кухарчук П. М.** Трансферність в управлінні освітою у країнах Європейського Союзу / П. М. Кухарчук // Актуальні пробл. держ. упр., педагогіки та психології : зб. наук. пр. / Херсон. нац. техн. ун-т. – Херсон, 2012. – № 1. – С. 108–114.
20. **Пальчук М.** Модель професійної освіти й навчання Фінляндії – третій етап європейської інтеграції / Марина Пальчук // Вища освіта України. – 2010. – № 4. – С. 96–102.
21. **Пушкарьова Т.** Особливості функціонування і розвитку фінської системи освіти / Тетяна Пушкарьова // Почат. шк. – 2013. – № 2. – С. 60–63.
22. **Сисоєва С.** Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Світлана Сисоєва, Тетяна Кристопчук ; Нац. акад. пед. наук України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – Рівне : Овід, 2012. – 351 с.
23. **Смольська Л.** Успіх фінської ступеневої освіти в контексті сучасного розвитку суспільства / Людмила Смольська // Нова пед. думка. – 2013. – № 1, ч. 1. – С. 77–80.

24. **Стандарт** дошкільного образования Финляндии : [опубл. на фин. яз. 30 сент. 2003 г., Хельсинки] / пер. с англ. Г. Н. Нагиевой // Образоват. политика. – 2012. – № 5. – С. 100–121.

25. **Щербак О.** Професійна освіта і навчання у Фінляндії / Ольга Щербак // Проф.-техн. освіта. – 2005. – № 3. – С. 41–44.

26. **Competitiveness** and wellbeing based on knowledge [Electronic resource] : [a leaflet] / Ministry of Education and Culture, Department for Higher Education and Science Policy. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – № 2. – Mode of access: http://www.oph.fi/download/149937_Competitiveness_and_wellbeing.pdf. – Title from the screen. – Accessed: 10.01.2014.

27. **Finnish** education in a nutshell / Ministry of Education and Culture, Finnish National Board of Education, CIMO. – [Helsinki], 2013. – 28 p. – (A series of «Education in Finland»). – P. 3.

28. **Ministry** of Education and Culture [of Finland] [Electronic resource] : [the official site]. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – Mode of access: <http://www.minedu.fi/OPM/?lang=en>. – Title from the screen. – Accessed: 12.01.2014.

BIBLIOGRAPHY

1. **Androshchuk, H. O.** (2010). Natsionalna innovatsiina systema Finliandii : formula uspikhu [National innovation system in Finland : a formula for success]. Nauka ta innovatsii – Science and Innovations, 4, 93–107 [in Ukrainian].

2. **Bazeliuk, N. V.** (2012). Osoblyvosti zaprovadzhennia osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia «mahistr» u vyshchii osviti Finliandii [Features introduction of educational qualification of "Master" in Higher Education in Finland]. Nauka i osvita – Science and Education, 7, 13–16 [in Ukrainian].

3. **Butova, V. O.** (2011). Osoblyvosti orhanizatsii pochatkovoho navchannia u Finliandii [Features of primary education in Finland]. Pochatkova shkola – Primary School, 11, 56–58 [in Ukrainian].

4. **Butova, V. O.** (2008). Chomu finski shkoliari nairozumishi, abo Osoblyvosti systemy osvity Finliandii [Why Finnish pupils smartest, or Features of the education system in Finland]. Humanitarni nauky – Humanitary Sciences, 2, 124–131 [in Ukrainian].

5. **Volynets, L.** (2013). Pryntsypy osvitnoi polityky Finliandii shchodo zabezpechennia yakosti zahalnoi serednoi osvity [Principles of Finnish education policy to ensure the quality of general secondary education]. Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative studies pedagogical, 1, 69–75 [in Ukrainian].

6. **Vorob'ev, N. E., & Bessarabova, I. S.** (2006). Osobennosti sistemy obrazovanija v Finljandii [Features of the education system in Finland]. *Pedagogika – Pedagogy*, 2, 112–117 [in Russian].
7. **Gorbashko, E. A., Bonjushko, N. A., & Semchenko, A. A.** (2011). Kachestvo vysshego obrazovanija v Finljandii [Quality of higher education in Finland]. *Garantii kachestva vysshego obrazovanija v uslovijah mezhdunarodnoj integracii – Quality assurance in higher education in the context of international integration* (pp. 68–76). Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo StPGUEF [in Russian].
8. **Hryniuk, S. P.** (2011). Sumlinna pratsia: yak finy pobuduvaly uspishnu systemu osvity [Diligent work: how the Finns built a successful education system]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity – Bulletin of Postgraduate Education* (Vol. 5), (pp. 57–64). Kyiv [in Ukrainian].
9. **Derjabin, Ju. S.** (2004). Finljandija – odin iz mirovyh liderov v obrazovanii [Finland - one of the world leaders in education]. *Pedagogika – Pedagogy*, 4, 75–82 [in Russian].
10. **Drobyshevskaja, T. A.** (2012). Rol' sektora znanij v innovacionnoj jekonomike [The role of sector knowledge in the innovation economy]. *Vestnik MGIMO Universiteta – MSIIR University Bulletin*, 4, 184–189 [in Russian].
11. **Elanskaja, A.** (2012). Samoe finskoe v mire : sekret pedagogicheskogo chuda [Most Finnish in the world : the secret of pedagogical miracle]. *Uchitel'skaja gazeta – Teacher's Newspaper*, 50, 21 [in Russian].
12. **Zhernoklieiev, I.** (2006). Systema osvity Finliandii: dosvid i zdobutky [The education system in Finland: experiences and achievements]. *Pidručnyk dlja dyrektora – Handbook for the director*, 3, 5–48 [in Ukrainian].
13. **Zagvozdkin, V. K.** (2011). Reforma shkol'noj sistemy i ocnka kachestva shkol v Finljandii [Reform of the school system and quality evaluation of schools in Finland]. Moscow [in Russian].
14. **Zagvozdkin, V. K.** (2008). Finskaja sistema obrazovanija: model' jeffektivnyh reform [The Finnish education system: a model of effective reforms]. Moscow: Chistye prudy [in Russian].
15. **Zahoruiko, L.** (2010). Osoblyvosti osvity immihrantiv u Finliandii u konteksti rivnosti osvity mozhlyvostei [Features of the education of immigrants in Finland in the context of equality of educational opportunities]. *Porivnialno-pedahohichni studii – Comparative studies pedagogical*, 1/2, 91–97 [in Ukrainian].
16. **Krutova, I. N.** (2011). Finansirovanie obrazovanija v stranah finno-ugorskogo regiona: opyt Finljandii [Financing of education in the Finno-Ugric region: the Finnish experience]. *Regionologija – Regionology*, 3, 209–215 [in Russian].

17. **Kulikova, Ju. P.** (2012). Innovacionnaja politika razvitija sfery vysshogo obrazovanija v Finljandii [Innovation policy development in higher education in Finland]. *Chelovek i obrazovanie – Human and education*, 4, 165–168 [in Russian].
18. **Kulish, I. M.** (2010). Osoblyvosti otrymannia stupeniu mahistra v deiakykh krainakh Yevropy [Features a master's degree in some European countries]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: Pedagogichni nauky – Journal of University of Cherkassy. Series: Pedagogical Sciences*, 189 (2), 27–31 [in Ukrainian].
19. **Kukharchuk, P. M.** (2012). Transfernist v upravlinni osvitoiu u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Transferrist in management education in the European Union]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii – Current Problems of Public Administration, Education and Psychology (Vol. 1)*, (pp. 108–114). Kherson [in Ukrainian].
20. **Palchuk, M.** (2010). Model profesiinoi osvity i navchannia Finliandii – tretii etap yevropeiskoi intehratsii [Model of vocational education and training in Finland – the third stage of European integration]. *Vyshcha osvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, 4, 96–102 [in Ukrainian].
21. **Pushkarova, T.** (2013). Osoblyvosti funktsionuvannia i rozvytku finskoj systemy osvity [Features of the operation and development of the Finnish education system]. *Pochatkova shkola – Primary School*, 2, 60–63 [in Ukrainian].
22. **Sysoieva, S., & Krystopchuk, T.** (2012). Osvitni systemy krain Yevropeiskoho Soiuzu: zahalna kharakterystyka [Educational systems of the European Union: a general overview]. Rivne: Ovid [in Ukrainian].
23. **Smolska, L.** (2013). Uspikh finskoj stupenevoj osvity v konteksti suchasnoho rozvytku suspilstva [The success of the Finnish level education in the context of modern society]. *Nova pedahohichna dumka – A new pedagogical thought*, 1 (1), 77–80 [in Ukrainian].
24. **Nagieva, G. N.** (Trans). (2012). Standart doskol'nogo obrazovanija Finljandii. [Standard preschool education in Finland]. *Obrazovatel'naja politika – The educational policy*, 5, 100–121 [in Russian].
25. **Shcherbak, O.** (2005). Profesiina osvita i navchannia u Finliandii [Professional education and learning in Finland]. *Profesiino-tekhnichna osvita – Professional and technical education*, 3, 41–44 [in Ukrainian].
26. **Competitiveness** and wellbeing based on knowledge [Electronic resource] : [a leaflet] / Ministry of Education and Culture, Department for Higher Education and Science Policy. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – № 2. – Mode of access: http://www.oph.fi/download/149937_Competitiveness_and_wellbeing.pdf. – Title from the screen. – Accessed: 10.01.2014.

27. **Finnish** education in a nutshell / Ministry of Education and Culture, Finnish National Board of Education, CIMO. – [Helsinki], 2013. – 28 p. – (A series of «Education in Finland»). – P. 3.

28. **Ministry** of Education and Culture [of Finland] [Electronic resource] : [the official site]. – Electronic text data. – [Helsinki], 2013. – Mode of access: <http://www.minedu.fi/OPM/?lang=en>. – Title from the screen. – Accessed: 12.01.2014.